

Arvydas Lietuvninkas: gyvenimas nuo Lietuvos iki Lietuvos

Aurelija BANIULAITIENĖ

„Ar dar sapnuojate rusiškai – Sibirą, Uralo kalnus?“ – klausimu pradedame pokalbį su **Arvydu Lietuvninku**, fizikos mokslų daktaru, buvusiu Tomsko valstybinio universiteto profesoriumi, į Lietuvą 2006 m. po beveik šešių dešimtmečių sugrįžusiu iš Tomsko (Rusijos miestas Vakarų Sibiro lygumos pietryčiuose). Jis atsako, kad dar pasitaiko rusiškų sapnų. Sapnuoja ir kalnus, bet daugiausia universitetą – juk 50 metų jam atiduota. „Toks nemažas gabaliukas gyvenimo“, – tarsteli ir čia pat pašmaikštauja, kad beveik visi jo sapnai spalvoti. Tai išgirdęs nustembi žinodamas, kiek kartų šiam darbščiam, gabios prigimties žmogui dalužė atseikėjo tamsių atspalvių. Gal spalvos vis dar atplaukia iš laimingos vaikystės pavyzdingame tėvų ūkyje, o gal iš įvairiaspalvių kalnų uolienu, kurių per ilgą geochemiko karjerą tiek prisižiūrėta ir pririnkta vertingoms kolekcijoms? Žmogiškos tvirtybės, sąžiningumo ir optimizmo nesunaikino nei tremtis, nei atsakingas darbas sovietinėje sistemoje. Kartėlis dėl neišnaudotų gyvenimo galimybių neužtemdė ramios būties ir noro pagaliau, pabaigus aktyvią veiklą, sugrįžti gyventi į Tėvynę. Taip, šioki tokį apmaudą visgi gali pajusti garbaus amžiaus mokslininko ir pedagogo pasakojime. Kaip ir atgimusias suvalkietiškas gaidėles, pasigirstančias klausantis subtiliai pasakojamos jaudinančios tremtinių vaiko gyvenimo istorijos.

Arvydas gimė darnioje Suvalkijos Padovinio kaimo (Marijampolės sav., Liudvinavo sen.) ūkininkų Juozo ir Marijos Lietuvninkų šeimoje. Saugia tėvų sodžiaus aplinka džiaugtis teko neilgai. 1949-aisiais dešimtmėtis berniukas su tėvais buvo ištremtas į nesvetingą Krasnojarsko kraštą. Šeima buvo apgyvendinta Balachtos grūdų tarybinio ūkio Centrinėje sodyboje kartu su maždaug 70 kitų lietuvių, tiek

pat čia buvo ir estų tremtinių. Pradėjo lankyti vidurinę Balachtos grūdų tarybinio ūkio mokyklą, kaip pats prisimena, mokėdamas tik kokius dvidešimt žodžių rusiškai. Pradžioje parėjęs namo verkdamas, kad nesupranta užduočių. Gabaus mokinio, pripratusio Lietuvoje gauti tik aukščiausius pažymius, „viduje viskas virė“. Gerai, kad į pagalbą atėjo tėvas, mokėjęs rusų kalbą. Jis vakarais versdavo užduotis, o sūnui tereikėdavo jas išspręsti. „Matematika man buvo sapnas, sakyčiau. Jokių problemų nebuvo“, – prisimena Arvydas.

Balachtos tarybinio ūkio mokykloje veikė radiotechnikos ir fotografijos būreliai. Būrelyje patys mokiniai sugebėdavo pasigaminti detektorinius radijo imtuvus – mėgintuvėlyje iš akumulatoriaus plokštelių švino drožlių ir elementarios sieros mišinio „virdavo“ tam reikalingą kristalą. Fizika tuo metu straipsnio herojui atrodė pats įdomiausias dalykas – apčiuopiamas, suprantamas, logiškas. O fotografija, kaip Arvydas sako, jį išvedė ir į universitetą. Viskas prasidėjo nuo mokytojo turėto „Fotokoro“ – senos kameros su stiklo plokštelėmis ir stovu. Vėliau Žuravliovas susidomėjusiems būrelio lankytojams parodė savo senuką FED'ą. Pirmas Arvydo asmeninis fotoaparatas buvo „Liubitel“, kurią atsiuntė dėdė Vitas, mamos brolis. Pradžioje fotografavo savus, mokyklos įvykius, kaimynus, Čulymo upės peizažus. Vėliau, dar mokini, žmonės pradėjo samdyti daryti fotografijas už pinigus.

Sidabro medaliu baigęs vidurinę mokyklą, susitaupęs pinigų iš fotografijos, Arvydas išvyko į seniausią už Uralo klasikinį Tomsko valstybinį universitetą studijuoti išsvajotosios fizikos. Atlikęs formalumus, pareiškimą pateikė į neseniai universitete įkurtą Radiofizikos fakultetą. Kitą dieną po dokumentų priėmimo komisijoje dirbusi moteris pasikvietė kandidatą iš Balachtos į koridorių ir geraširdiškai patarė atsiimti dokumentus, nes fakultetas yra „specifinis“ ir turint „tokią biografiją“ nė į vieną jo specialybę tikriausiai nepriims. Prarasti metus nenorėjo rizikuoti. Mat ir taip jau paskutinę mokyklinę vasarą jį kaip pažangų mokini „medžiojo“ kariškiai į Irkuto aviacijos mokyklą. Viską apmąstęs nutarė tapti geologu. Dar tą pačią dieną perkėlė savo dokumentus į Geologijos-geografijos fakulteto geologijos specialybę.

Gamybinę praktiką atliko Kalnų Altajuje. Kok-Uzeko slėnis, aukštis virš matomo upelio 600 m. 1959 m.

Gerai baigęs geochemijos studijas Arvydas turėjo galimybę likti dirbti universitete. Jau turėjo geologo patirties, sukauptos studentų praktikose ekspedicijų po Kalnų Altajų metu. Pagal universiteto vadovybės susitarimą, 1961-

ujų vasarą jis buvo priskirtas Tašelgos geologijos žvalgybos partijai, kuri Kalnų Šorijoje vykdė vietinio geležies rūdos telkinio žvalgybos darbus. Tašelgos telkinyje buvo plačiai paplitusios šviesios, vietomis baltos spalvos metasomatinės uolienos, kurių sudėtyje aiškiai dominavo lauko špatai. Dažniausiai jos būdavo aptinkamos arti magnetito rūdos kūnų, granato, pirokseno ir kitos sudėties telkinyje paplitusių skarnų zonų. Pagal analogiją su kitais aplinkiniais telkiniais vietiniai geologai šias uolienas vadino albititais. Buvo laikoma, kad pagrindinis jų mineralas yra albitas. Arvydas jau turėjo nemažą mineralų sudėties tyrimo pagal jų optines savybes praktiką, todėl pirmąją užduotį ekspedicijos vadovas suformulavo labai paprastai – taikant esamas priemones patikslinti albititų lauko špato sudėtį. Naudodamasis tik kelioniniu poliarizaciniu mikroskopu ir mineralų optinių savybių tyrimui skirtu imersinių skysčių rinkiniu po kelių valandų buvęs studentas savo dėstytojui pateikė pritrenkiančią išvadą. Jis nustatė, kad tariamuose albitituose mineralo albito nėra ir kad albitu, matyt, buvo vadinamas visiškai kitas lauko špatas mikroklinas. Atradėjas sako, kad pasisekė kaip rasti „aklai vištai grūdą“, bet tam tikra prasme tai buvo sensacija, nes skarnų tipo geležies telkiniuose buvo atrastas anksčiau nežinomas metasomatitų tipas. Po detalių tyrimų jie buvo pavadinti feldšpatolitais.

Nuo šio įvykio Kalnų Šorijoje praėjus dvejiems metams Arvydas buvo priimtas į aspirantūrą. 1967-aisiais parengė mokslinę disertaciją, o 1969 m. pradėjo eiti docento pareigas. 1989 m. tapo katedros vedėju. 1999 m. jam buvo suteiktas profesoriaus vardas. Kaip svarbų biografijos faktą Arvydas pamini penkerius metus, praleistus rektorate. Tuo metu jis buvo atsakingas už viso universiteto vadinamus užsakomuosius darbus. 10 proc. uždirbto pelno tekdavo universitetui. Vadovaudamas katedrai Arvydas sugebėjo įrengti pirmąją ir vieną geriausių kompiuterių klasių, su „Gazpromo“ pagalba svariai prisidėti prie pagrindinio universiteto pastato rekonstrukcijos. Taip tremties žemė ištisiems dešimtmečiams Arvydui tapo didelių iššūkių, kruopštaus ir įtempto darbo bei profesinių pasiekimų vieta. Žinoma, ir šeimos vieta. Arvydas vedė ukrainiečių kilmės merginą, turinčią teisininkės išsilavinimą, susilaukė dukters Elenos ir sūnaus Vitalijaus.

Dirbdamas universitete Arvydas turėjo viršininką mokslo prorektorį, radiofiziką lazerininką profesorį Aleksejų Sergejevičių Petrovą. Jam vieninteliam iš Tomsko universiteto nusišypsojo laimė dalyvauti Vilniaus universiteto 400 metų jubiliejaus renginiuose. Daugelį metų su Vilniaus universiteto lazerių specialistais bendradarbiavęs profesorius tuokart atstovavo visai 100 tūkst. studentų turinčiai

Tomsko miesto universitetų bendruomenei. Prieš vykdamas į Vilnių jis smulkiai klausinėjo pavaldinį apie Lietuvą, Vilnių. Arvydas atsimena, kad Tomsko universitete jo katedros mokslininkai tuo metu augino kai kuriuos lazeriams reikalingus kristalus, tokius kaip kadmio sulfidas ir kt. Būtent per šią sintezę geologai ilgam buvo susieti ir su lazerių kūrimu.

1989–1990 m. po susitikimo su vienu Tomsko totorių draugijos nariu kilo mintis įsteigti lietuvių vienijančią visuomeninę organizaciją. Tuo metu Tomsko universitete dirbo bent keli lietuviai. Pamažu jie susibūrė į draugiją, gavusią oficialų pavadinimą „Tomsko lietuvių kultūros draugija“. A. Lietuvninkas parašė draugijos įstatus. Pirmuoju pirmininku buvo išrinktas Albertas Baronas. Oficialiai draugija buvo įregistruota 1992 m. pradžioje. Kadangi nuolatinės patalpos neturėjo, draugijos nariai rinkdavosi skirtingose vietose – tai valstybiniame, tai politechnikos universitete, tai kokiame nors klube. Pradžioje veikė ir lietuvių kalbos kursai. Po A. Barono draugijai vadovavo Vilius Bernatoniš, kurį laiką – ir šios publikacijos herojus, dar vėliau vairą perėmė Svetlana Jarumbavičiūtė. Draugijos veikla buvo labai įvairi: dalijosi informacija apie įvykius Lietuvoje, platino lietuvišką spaudą, atstovavo Tomsko srities lietuviams renginiuose Lietuvoje, palaikė ryšius su „Lietuvių namais“ Vilniuje, konsultavo Lietuvos Respublikos pilietybės atgavimo klausimais ir kt. Arvydas prisimena atvejį, kai draugiją aplankė Amerikos lietuvių atstovas. Buvo surengta bendra vakaronė. Deja, pokalbis nesimezgė. „Senutės verkė, o jaunimas nieko nesuprato lietuviškai“, – prisimena Arvydas. Dar vėliau daugeliui aktyvesnių draugijos narių išvykus gyventi į Lietuvą, sugriežtėjus Rusijoje tokių draugijų priežiūrai ir ataskaitoms, draugija savo veiklą nutraukė.

Arvydas gerai prisimena 2006-ųjų rugpjūčio 4-ąją. Kuprinę su svarbiausiais daiktais – keliomis knygomis, kompiuterio laikmenomis, dokumentais, paskaitų konspektais, kurių gal prisireiks Lietuvoje, fotoaparatu, drabužiais – ilgai kelionei traukiniu (vien iki Maskvos 66 valandos kelio) pasiruošė iš vakaro. Pareiškimą dėl atleidimo iš pareigų pateikė vos prieš kelias dienas. Į klausimą „Kas atsitiko?“ atsakymas buvo paprastas ir aiškus: „Atėjo laikas.“ Prisimena, kad į greitąjį traukinį Maskva–Vilnius pavėlavo, teko važiuoti tranzitiniu Kaliningrado traukiniu. Sugrįžtančio iš plačiosios šalies klajoklio Vilniuje laukė sesuo Onutė su šeima. Kaip įprasta, jam reikėjo pereiti pasieniečių ir muitininkų užkardas. Atkreipę dėmesį į didžiulę, sunkią geologo kuprinę, pažvelgę į Lietuvos piliečio pasą ir paklausę, iš kur atvyksta, jie tik nuoširdžiai pasveikino ir palinkėjo sėkmės.

Grįžus į Tėvynę nebuvo lengva – slėgė nieko neveikimas ir suvokimas, kad daugiau niekam nesi reikalingas. Užsitęsė pensijos pervedimo iš vienos šalies į kitą formalumai. Pradžioje sunkumų kėlė ir gimtoji kalba. Prieš 57 metus, kai išvežė, kalba buvo gerokai kitokia, artimesnė tarmiškai. Dažnai pats pajausdavo, kaip pradeda versti iš rusų kalbos, kaip trūksta lietuviškų žodžių. Apie rimtą darbą nesusvajoję, ieškojo bendravimo ir galimybės pasidalinti savo patirtimi su kolegomis geologais, geochemikais ar ekologais. Bet rasti naudingos veiklos nesisėkė taip, kaip tikėjosi. Lietuvos kolegos geologai buvo labiau susirūpinę savo reikalais, mandagiai žadėjo paskambinti vėliau. Savigarbos jausmas neleido kreiptis dar kartą. Po maždaug dviejų savaitių teko priprasti „galvoti lietuviškai“. Persilaužti pavyko tikrai greitai. Gal vėl padėjo įgimti gabumai, o gal kad buvo „treniruotas“, nes kasmet grįždavo į Lietuvą. Tik per Perestroiką, kaip prisimena, viskas buvo sustoję – nebuvo skrydžių, buvo neįmanoma gauti bilietų ir kainos buvo išpūstos kaip milijonieriams. Prisijaukinti gimtosios kalbos skambesį padėjo ir sielos gelmėse gimusių eilių užrašinėjimas. Žinoma, teko rimtai kibti ir į specialius terminų žodynus, klausti specialistų.

Neries regioninio parko dirvožemio tyrimų išvykoje. 2009 m.

Vis dėlto kai ką grįžusiam Arvydui pavyko nuveikti ir Lietuvoje. Vilniaus Gedimino

technikos universitete magistrantūros pakopoje jis vedė nedidelį kursą „Ekologinis geotechninių sprendimų vertinimas“, vadovavo magistranto baigiamajam darbui, buvo doktoranto konsultantas, jam teko dalyvauti dirvožemio, sniego dangos ir kituose tyrimuose. 2012 m. buvo išleistas Arvydo parengtas aplinkos geochemijos vadovėlis, atrodo, pirmas tokio pobūdžio leidinys mūsų šalyje. Dar po ketverių metų kartu su bendraautoriais lietuvių ir anglų kalbomis išleido monografiją „Tvarus medžio vaidmuo aplinkos apsaugos technologijose“. 2017 m. Marijampolės leidykloje „Piko valanda“ buvo išleista A. Lietuvninko eilių rinktinė „Laiko vėjai“, o šiemet pasirodė tos pačios leidyklos leista jo prisiminimų knyga „Laiko trupiniai: tremtis ir ilgi metai Sibiro keliais“. Sugrįžus atsivėrusį vienatvės jausmą malšina ne vien eilėraščiai, bet ir iš vaikystės pamiltas fotoaparatas, kuriuo fiksuoja gražiausias aplinkos spalvas. Arvydas dabar mėgaujasi kelių bičiulių draugija, kai yra progų, keliauja po Lietuvą, žavisi jos gamta ir istorija. Kartais Vilniuje Pilaitės mikrorajone esančiame nuosavame bute jį aplanko ir buvę studentai. Didžiausiu savo gyvenimo praradimu laiko tai, kad savo vaikų neišmokė kalbėti lietuviškai. Nors dukra pati, atvykusi į Vilnių, susirado lietuvių kalbos kursus ir kelis kartus juos jau lankė. Nepaisydamas tremties ir kitų nepalankių aplinkybių, pagrindinę savo gyvenimo misiją Lietuvos labui nors iš dalies Arvydas Lietuvninkas vis dėlto laiko atlikęs. Kalnų Šorijos, Altajaus ir Uralo kalnai, numylėtas Tomsko universitetas atgimsta tik sapnuose. Jis tvirtai žino, kad aplankyti savo tremties žemės jau niekada nevažiuos...

pasauliolietuvis.lt

„Pasaulio lietuviai ir Lietuva“

Mielai pasidalysime svetainėje skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.